

Veerkrachtig bezit

*Zorg voor erfgoed binnen de
Rijksvastgoedportefeuille*

Inhoud

Inhoudsopgave

Vooraf	4
Aanleiding: een veranderende context	6
Rijksvastgoed in beeld	14
Advies en aanbevelingen	36
Colofon	38

‘Het doorgeven van ons erfgoed aan de volgende generaties doen we met z’n allen; van molenaar tot conservator, van vrijwilliger tot professional en van gemeente tot rijk’

Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap Gunay Uslu,
november 2022.¹

Vooraf

Het erfgoed in de Rijksvastgoedportefeuille is een waardevol bezit en vraagt om zorgvuldig rentmeesterschap. ‘Erfgoed doorgeven aan volgende generaties’, zoals staatssecretaris Uslu bepleit, dient voor het Rijksvastgoedbedrijf en andere vastgoed-houdende diensten en departementen dan ook een primaire taak te zijn. Er ligt een verantwoordelijkheid.

Erfgoed heeft een grote symbolische waarde. De gebouwen, terreinen en kunst in bezit van het Rijk vertellen de geschiedenis van Nederland als rechtsstaat, democratie en koninkrijk. Ze zijn nauw verbonden met de Nederlandse identiteit en dragen bij aan maatschappelijke verbondenheid. Erfgoed is ook een dynamisch gegeven. Anno 2023 wordt het algemeen beschouwd als een vitale factor in het streven naar een duurzame werk- en leefomgeving en een cruciaal onderdeel in ruimtelijke ontwikkeling en transformaties.

In een voortdurend veranderende context acht het College van Rijksadviseurs een heldere visie op erfgoed vanuit het Rijksvastgoedbedrijf onmisbaar. Er is nu momentum én noodzaak om stil te staan bij de maatschappelijke waarden van het erfgoed in eigen bezit. Om stelling te nemen en een duidelijke richting aan te geven, die doorwerkt in de organisatie en processen van het Rijksvastgoedbedrijf. De organisatie kan hier een voorbeeldrol vervullen voor andere overheden.²

Het College schetst in dit advies een aantal recente ontwikkelingen

1. [Meerjarenbrief – De kracht van creativiteit | Rijksoverheid.nl](#)

2. Marktstrategie van het RVB (2021-2024): ‘Het Rijksvastgoedbedrijf stuurt met de vastgoedportefeuille expliciet op het creëren van de maatschappelijke waarden. Het Rijksvastgoedbedrijf doet dit door omgevings-sensitief en gebiedsgericht te werken samen met regionale partners zoals gemeentes, waterschappen en private partijen.’

Vooraf

in het brede speelveld van erfgoed, buiten en ook binnen het Rijksvastgoedbedrijf. In een beeldverhaal belicht het College oude én nieuwe thema's in de erfgoedcollectie van het Rijksvastgoedbedrijf en signaleert waar de aanpak beter kan. Dit alles noopt tot een heldere visie op het erfgoed en de bijbehorende waarden in de Rijksvastgoedportefeuille. Het College sluit af met vier concrete aanbevelingen om dit erfgoed te gebruiken, beheren en aan volgende generaties door te geven. Er ligt hier een belangrijke publieke verantwoordelijkheid.

Dit advies is bedoeld als een aansporing. Met aanbevelingen als handvatten voor verdere stappen. Graag werkt het College deze met u uit.

College van Rijksadviseurs

Francesco Veenstra

Rijksbouwmeester

Jannemarie de Jonge

Rijksadviseur voor de Fysieke Leefomgeving

Wouter Veldhuis

Rijksadviseur voor de Fysieke Leefomgeving

Aanleiding: een veranderende context

Cultureel erfgoed is een breed begrip en omvat meer dan alleen stenen (vastgoed). In de Erfgoedwet is cultureel erfgoed gedefinieerd als ‘uit het verleden geërfde materiële en immateriële bronnen, in de loop van de tijd tot stand gebracht door de mens of ontstaan uit de wisselwerking tussen mens en omgeving, die mensen, onafhankelijk van het bezit ervan, identificeren als een weerspiegeling en uitdrukking van zich voortdurend ontwikkelende waarden, overtuigingen, kennis en tradities, en die aan hen en toekomstige generaties een referentiekader bieden’.³ Oftewel: cultureel erfgoed vormt een belangrijke bron van onze Nederlandse identiteit, zoals het *Programma Mooi Nederland* van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties het krachtig formuleert.⁴ Die identiteit is afleesbaar en krijgt fysiek vorm in onze landschappen, terreinen, gebouwen, monumenten en kunstvoorwerpen. Maar ook immaterieel in de vorm van kennis, vaardigheden, herdenking en tradities.

Binnen dit brede begrip onderscheiden we de categorie *beschermd erfgoed*. Dit is al het cultureel erfgoed dat is aangewezen in het kader van de Erfgoedwet, rijks-, provinciale en gemeentelijke monumentenverordeningen en het Unesco Werelderfgoedverdrag. Het gaat om monumenten (gebouwen en terreinen), archeologische monumenten, stads- en dorpsgezichten, cultuurlandschappen en cultuurerfgoed. Deze zijn beschermd vanwege hun schoonheid, betekenis voor de wetenschap, (cultuur)historische waarde of onvervangbaarheid.

Monumentale gebouwen en complexen zijn niet los te zien van hun omgeving. Het perspectief beweegt al langere tijd van puur objectgericht naar gebiedsgericht en van materieel naar (ook) immaterieel. Het werkveld is daardoor verbreed. Anno 2023 wordt erfgoed algemeen gezien als een vitale factor die bijdraagt aan een duurzame werk- en leefomgeving en een cruciaal onderdeel vormt van ruimtelijke ontwikkeling en transformaties. Het belang van ‘het verhaal van de plek’ komt daarbij steeds meer centraal te staan. Kleine en grote gebeurtenissen verbinden burgers en gemeenschappen aan de plek en het aanwezige erfgoed. Erfgoed is onderdeel geworden van een breder maatschappelijk discours waarin burgerparticipatie en co-creatie nieuwe pijlers zijn.

3. Artikel 1.1 Erfgoedwet.

4. [Programma Mooi Nederland](https://www.mooinederland.nl) | [Rijksoverheid.nl](https://www.rijksoverheid.nl)

Veranderende context

Het College van Rijksadviseurs belicht hier een aantal ontwikkelingen die mede aanleiding vormen voor dit advies.

Omgevingswet

In 2024 treedt de Omgevingswet in werking. Deze staat voor een goede balans tussen het benutten en beschermen van de fysieke leefomgeving met als motto: *‘Ruimte voor ontwikkeling, waarborgen voor kwaliteit.’* De wet beoogt een integrale benadering van diverse belangen, waaronder dat van cultureel erfgoed.⁵ De Omgevingswet heeft belangrijke consequenties voor beschermd erfgoed en het Rijksvastgoedbedrijf als beheerder. Het College stipt er drie aan.

Goede omgevingskwaliteit

De Omgevingswet verplicht zowel initiatiefnemers als overheid te zorgen voor een goede omgevingskwaliteit én deze te verbeteren. Een goede omgevingskwaliteit is een publiek belang: het gaat om een goede kwaliteit voor de samenleving en het vergt een goede interactie met die samenleving.

De Memorie van Toelichting zegt hierover: *‘Omdat de maatschappij meer verwacht van de fysieke leefomgeving dan veiligheid en gezondheid is «een goede omgevingskwaliteit» opgenomen in de centrale doelstelling. Dit duidt op het belang van aspecten als cultureel erfgoed, architectonische kwaliteit van bouwwerken, stedenbouwkundige kwaliteit en kwaliteit van natuur en landschap. Het gaat daarbij zowel om de menselijke beleving van de fysieke leefomgeving als om de intrinsieke waarden die de maatschappij toekent aan de identiteit van gebieden en aan dier- en plantensoorten.’*⁶

Omgevingskwaliteit is een dynamisch begrip. De waardering van kwaliteitsaspecten is tijd- en plaatsgebonden. Dit vraagt een proactieve en integrale benadering van het Rijksvastgoedbedrijf om bij te dragen aan een goede omgevingskwaliteit.

[5. Omgevingswet | Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed](#)

[6. Memorie van Toelichting | Overheid.nl](#), p.63

Rekening houden met de omgeving

De nieuwe Omgevingswet heeft als maatschappelijk doel: *‘het bereiken en in stand houden van een veilige en gezonde fysieke leefomgeving en een goede omgevingskwaliteit, en het doelmatig beheren, gebruiken en ontwikkelen van de fysieke leefomgeving ter vervulling van maatschappelijke behoeften’*.⁷

Erfgoed maakt deel uit van die fysieke leefomgeving. Aantasting van de omgeving van beschermde monumenten moet worden voorkomen als deze nadelig uitpakt voor het aanzicht of de waardering van de monumenten. Dit geldt voor rijksmonumenten en provinciale en gemeentelijke monumenten. Gemeenten moeten hiervoor een *omgevingsvisie* opstellen en regels opnemen in een *omgevingsplan* (te vergelijken met een bestemmingsplan).⁸

Het Rijksvastgoedbedrijf krijgt dus te maken met aanvullende regels met betrekking tot de omgeving van monumenten in rijksbezit en die kunnen per gemeente verschillen. Het Rijksvastgoedbedrijf kan hierop inspelen door de scope van een project groter te maken dan het gebouw zelf. De directe omgeving, de buitenruimte, krijgt dan als vanzelfsprekend een plek in het project.

Wettelijke bescherming werelderfgoed

Met de Omgevingswet wordt werelderfgoed voor het eerst expliciet wettelijk verankerd. Provincies en gemeenten hebben een taak bij het behoud van de uitzonderlijke universele waarde van werelderfgoed. De instructies daarvoor zijn opgenomen in het Besluit kwaliteit leefomgeving.^{9,10} Gemeenten zijn verplicht rekening te houden met het werelderfgoed in hun omgevingsplan. Veel vastgoed van overheden – en zeker van het Rijksvastgoedbedrijf – ligt in gebieden die als werelderfgoed beschermd zijn. Dit vraagt alertheid van het Rijksvastgoedbedrijf in deze gebieden en een *up-to-date* registratie in het vastgoedsysteem van het Rijksvastgoedbedrijf

7. Artikel 1.3 Omgevingswet.

8. Dit komt voort uit het Europese Verdrag van Granada, 1985.

9. [Inhoud Besluit kwaliteit leefomgeving | Informatiepunt Leefomgeving](#)

10. [Dit verandert er voor cultureel erfgoed en werelderfgoed | Informatiepunt Leefomgeving](#)

Verdrag van Faro

Het Verdrag van Faro, in 2005 vastgesteld door de Raad van Europa, gaat over de waarde van cultureel erfgoed voor de samenleving. Volgens het verdrag zijn niet alleen de historische plek, het voorwerp of de traditie *an sich* belangrijk, maar vooral ook de verschillende betekenissen die mensen eraan hechten en het gebruik ervan. Het verdrag benadrukt de maatschappelijke, verbindende waarde van erfgoed en spoort onder meer aan te bedenken hoe erfgoed ten goede kan komen aan de hele samenleving. In Nederland sluit het verdrag goed aan bij het streven naar meerstemmigheid, co-creatie, burgerinitiatief en burgerexpertise in de erfgoedzorg.¹¹

Dit jaar (2023) zal Nederland het verdrag ondertekenen. Dit betekent dat het Rijksvastgoedbedrijf hier meer aandacht voor dient te hebben en participatie als vast onderdeel moet meenemen.

Advies Raad voor Cultuur

In het advies 'Met erfgoed meer ruimtelijke kwaliteit' (2019) bepleitte de Raad voor Cultuur dat *'het Rijk een visie op zijn eigen monumentenbezit ontwikkelt'* en *'bij vervreemding vooraf meer randvoorwaarden en kwaliteitseisen stelt'*.¹²

Het eerste punt heeft nog geen vervolg gekregen; mede daarom komt het College van Rijksadviseurs nu met dit advies. Het tweede punt kreeg zijn beslag in de vorm van een Leidraad voor Afstoot Monumenten (2022), opgesteld door het College van Rijksadviseurs, het Rijksvastgoedbedrijf en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.¹³ De leidraad is in de zomer van 2023 geëvalueerd. Daaruit blijkt onder meer dat bij 'overtolligstelling' een inhoudelijke waardenafweging gewenst is en dat continuïteit in het onderhoud en beheer meer aandacht verdient.

Vanuit het Rijksvastgoedbedrijf is er inzet nodig om hieraan te voldoen. Het College van Rijksadviseurs helpt daarbij en brengt een geactualiseerde leidraad uit.

11. [Verdrag van Faro | Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed](#)

12. [Kamerstuk 32820, nr. 288 | Overheid.nl](#)

13. [Leidraad Afstoot Monumenten | Overheid.nl](#)

Klimaatverandering en erfgoed

De klimaatverandering heeft zijn weerslag op erfgoed. Dat dwingt ons zeer zuinig om te gaan met bestaande gebouwen door terughoudend te zijn met sloop, materialen te hergebruiken en te produceren met korte (toeleverings)ketens. Verduurzaming van monumenten is belangrijk om de klimaatverandering zo veel mogelijk tegen te gaan (*mitigatie*). Maar droogte, hitte en hoogwater vormen nu al regelrechte bedreigingen voor erfgoed. Funderingen raken aangetast, archeologisch erfgoed gaat verloren, dijken verzwakken, er zijn meer natuurbranden en erfgoed loopt waterschade op of spoelt weg.

Het dwingt ons na te denken over klimaat*adaptatie* (aanpassing) en nieuwe mogelijkheden om erfgoed te blijven beschermen. Tegelijkertijd kunnen we leren van het verleden en biedt erfgoed kansen voor een duurzame adaptatie. Het Rijksvastgoedbedrijf is partner in de Erfgoed Deal om het behoud en gebruik van erfgoed te stimuleren bij de grote ruimtelijke opgaven van dit moment, zoals de energietransitie, verduurzaming, klimaatadaptatie en stedelijke groei en krimp. Hieruit kunnen lessen getrokken worden.

De urgentie wordt breed gevoeld. Zo heeft de Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed aanbevelingen gedaan aan de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap om samen met andere overheden structureel meer aandacht te geven aan de bescherming van (groene) rijksmonumenten in tijden van droogte. De Inspectie richtte zich ook tot de eigenaren van groene monumenten, om in de (beheer)plannen de aanpak van de droogte op te nemen en maatregelen te treffen om water langer vast te houden.¹⁴

14. [Aanhoudend droog | Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed](#)

Het College van Rijksadviseurs is samen met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en vijf andere erfgoedorganisaties initiator en trekker van het platform Klimaat en Erfgoed.¹⁵

Actuele thema's binnen het Rijk

Binnen het Rijk spelen diverse thema's en programma's die van invloed (kunnen) zijn op de vastgoedportefeuille van het Rijk.

Beleid OCW

Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en in het bijzonder de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed formuleren momenteel beleid op nieuwe thema's zoals erfgoed van 1965-1990 (Post 65), herinneringserfgoed (over de relatie tussen erfgoed en de herinnerings- en herdenkingscultuur), archeologie en militair erfgoed. Behalve op bescherming ligt de nadruk ook op betekenisgeving: *'Inzetten op het vertellen van verhalen van, voor en door de samenleving beschouw ik als een aanvullend middel om erfgoed te beschermen. [...] Wie de verhalen achter het erfgoed kent, wil het graag doorgeven.'*¹⁶

Het Rijksvastgoedbedrijf zal zowel de vastgoedportefeuille als de werkprocessen moeten doorlichten op deze nieuwe aandachtsgebieden.

Instandhoudingsplicht

De Erfgoedwet introduceerde een expliciete instandhoudingsplicht voor monumenten. De eigenaar van een rijksmonument dient dit erfgoed zo te onderhouden dat instandhouding en de monumentale waarde ervan geborgd zijn. Voor gemeenten is de instandhoudingsplicht ook een middel om met eigenaren in gesprek te komen over het onderhoud van hun monument.¹⁷

15. [Klimaat en Erfgoed](#)

16. [Meerjarenbrief – De kracht van creativiteit | Rijks-overheid.nl](#)

17. Zie artikel 9.1.1 onder a Erfgoedwet jo artikel 11, lid 1, Monumentenwet.

Instandhouding in de vorm van regulier onderhoud en beheer is vanzelfsprekend voor het Rijksvastgoedbedrijf. Het is vooral bij zogeheten overtolligstellingen en afstoot dat actie vereist is om de continuïteit van onderhoud en beheer te waarborgen.

Transformatie Vastgoedplan Defensie

Het actuele Transformatie Vastgoedplan Defensie (TVD) voorziet in wijziging dan wel afstoting van een substantieel deel van militaire monumenten en cultuurhistorische complexen. Ook hier is een visie op het erfgoed nodig. Het College van Rijksadviseurs is hierover in gesprek met Defensie en het Rijksvastgoedbedrijf. Daarnaast onderzoekt de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed in opdracht van het ministerie van OCW of militair erfgoed voldoende beschermd is.¹⁸

18. [Op Verkenning 2.0 | Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed](#)

Actuele thema's binnen het Rijksvastgoedbedrijf

Ook binnen het Rijksvastgoedbedrijf zelf spelen momenteel thema's die relevant zijn voor de visievorming van de organisatie.

Inventarisatie Caribisch erfgoed

De voorgaande Rijksbouwmeester, Floris Alkemade, uitte in 2021 zijn zorg over hoe het Rijk omgaat met het overzeese erfgoed. Hij gaf aan dat er onvoldoende zicht was op de cultuurhistorische waarde van dit rijksbezit. In de zomer van 2023 is de inventarisatie van het erfgoed op de BES-eilanden afgerond en hebben het College en de Rijksbouwmeester hierover een advies uitgebracht. Ook actuele onderwerpen met betrekking tot erfgoed – in dit geval koloniaal erfgoed – en de omgang daarmee vragen om een plek binnen de visievorming van het Rijksvastgoedbedrijf.

Koninklijke paleizen

Er ligt er een concreet verzoek van het Rijksvastgoedbedrijf aan de Rijksbouwmeester om een visie te ontwikkelen op de koninklijke paleizen. In aantal bescheiden, slechts drie, maar in hun betekenis voor Nederland zijn ze groot. Het onderhoudsniveau, de verduurzaming en de historische interieurs vragen om een helder afwegingskader.

Rijksvastgoed in beeld

Wat er allemaal onder het erfgoed in bezit of beheer van het Rijksvastgoedbedrijf valt en wie waarvoor (mede) verantwoordelijk is, blijken niet altijd bekend. Het College brengt deze zaken hieronder in beeld.

Het Rijksvastgoedbedrijf beheert en onderhoudt de gebouwen en gronden van het Rijk. Dit vormt de kerntaak van de organisatie. Een belangrijk deel van de Rijksvastgoedportefeuille is aangewezen als monument en daarmee direct beschermd erfgoed. Dit zijn rijksmonumenten, gemeentelijke monumenten en een enkel provinciaal monument. De bescherming geldt voor het hele object, zowel exterieur als interieur. Een deel van het vastgoed ligt in beschermde stads- en dorpsgezichten en in (bufferzones van) werelderfgoed. Tot slot is een groot deel niet wettelijk beschermd, maar wel van cultuurhistorische waarde of onderdeel van het collectief geheugen en daarmee ook erfgoed.

In de interne registratiesystemen van het Rijksvastgoedbedrijf is niet altijd duidelijk wat de erfgoedstatus van een gebouw of terrein is. De systemen zijn allesbehalve compleet en in sommige gevallen zelfs onjuist. Zo ontbreekt vermelding van de gebiedsbescherming waar sommige gebouwen deel van uitmaken. Dat geldt bijvoorbeeld voor het Unesco werelderfgoed in Veenhuizen, de Hollandse Waterlinies en alle beschermde stads- en dorpsgezichten.

Bij het meeste vastgoed van het Rijk dragen het Rijksvastgoedbedrijf en de gebruikers, huurders of eigenaren binnen de rijksoverheid (zoals Defensie) *samen* de verantwoordelijkheid voor het beheer en het in stand houden van erfgoedwaarden. In veel gevallen is die gedeelde verantwoordelijkheid voor de betrokken partijen niet duidelijk en/of niet automatisch een uitgangspunt bij planvorming. Hier ligt voor het Rijksvastgoedbedrijf en het College van Rijksadviseurs de opgave te gaan voorlichten en enthousiasmeren.

19. Zie artikel 3.7, Wet ruimtelijke ordening.

20. Dit is geen wettelijke bescherming, maar een aanduiding die binnen het Rijksvastgoedbedrijf wordt gehanteerd.

Rijksvastgoed in beeld

- gemeentelijk monument
- rijksmonument

De Rijksportefeuille is veel rijker dan enkel de *usual suspects*, zoals het Binnenhof en de paleizen. Hier volgt een indruk van de vele categorieën erfgoed in bezit of beheer van het Rijksvastgoedbedrijf.

Monumentaal vastgoed

Rijksmonument	474
Provinciaal monument	12
Gemeentelijk monument	29
Vorbereidingsbescherming ¹⁹	16
Cultuurhistorische waarde ²⁰	65

Beschermde gebieden

Rijksmonument (complex)	35
Gemeentelijk monument	6
Beschermd stads- of dorpsgezicht	12
Unesco werelderfgoed	4

1

2

1. Fort Oranje,
Oranjestad, Sint
Eustatius
© Marleen Greil

2. Government
Guesthouse,
Oranjestad, Sint
Eustatius
© Marleen Greil

3. Douane,
Kralendijk,
Bonaire
© Marleen Greil

4. Governors
House, The
Bottom, Saba
© Marleen Greil

5. Rijksdienst
Caribisch
Nederland, The
Bottom, Saba
© Marleen Greil

3

4

5

Overzees erfgoed

1

1. Koninklijk Paleis Amsterdam
© Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

2. Paleis Noordeinde, Den Haag
© Paul Lunenburg, Haags gemeentearchief

3. Paleis Huis ten Bosch, Den Haag
© Corné Bastiaansen

4. Oranjezaal Paleis Huis ten Bosch, Den Haag
© Arenda Oomen

5. Burgerzaal Koninklijk Paleis Amsterdam
© Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort

2

3

4

5

Paleizen

1

**1 Paleis van
Justitie, Arnhem**
© Dirk Verwoerd

**2. Het Binnenhof,
Den Haag**
© Carel de Groot

**3. Paleis
van Justitie,
Leeuwarden**
© Dirk Verwoerd

**4.
Gerechtsgebouw
Zwolle**
© Loes van der
Meer

**5. Catshuis, Den
Haag**
© Hollandse Hoogte
Phil Nijhuis

2

3

4

Recht en democratie

5

1. PI De Schie,
Rotterdam
© Remco
Zwinkels

1

2. Ministerie van
Financien, Den
Haag
© Remco
Zwinkels

2

3. Tesselschade-
straat 4,
Leeuwarden
© Bart Hoogveld

3

4. Bezuidenhoutse-
weg 67 /
tijdelijke
huisvesting
Tweede Kamer,
Den Haag
© Remco
Zwinkels

4

5. Koninklijke
Bibliotheek, Den
Haag
© Remco
Zwinkels

Jong erfgoed

5

1

2

3

1. Huis Huguetan,
Den Haag
© Corne
Bastiaansen

2. Jachthuis Sint
Hubertus, Otterlo
© Rob Acket

3. Het Trippenhuis
(KNAW),
Amsterdam
© Erik Jansen

4. Noodzetel
'Nachtwacht'
onder Korte
Voorthout 7, Den
Haag
© Wim Ruigrok

5. Kamer
ministervleugel
Landbouw, Den
Haag
© D. Valentijn

4

5

Interieur, collectie & kunst

**1. Vliegbasis
Deelen**

© NIMH - collectie

**2. Noordoost-
polder nabij
Schokland**

© Erik Jansen

**3. Den Engh, Den
Dolder**

© DJI

**4. Park Sorghvliet,
Den Haag**

© Hanneke van der
Meer

Terreinen

1

2

3

4

1. Rijkskantoor,
Stationsplein-
West 30, Arnhem
© Paul Voorham

2. Ministerie van
Defensie, Plein 4,
Den Haag
© Bas Kijzers

3. Rijkskantoor
B30,
Bezuidenhoutse-
weg 30, Den
Haag
© Corné
Bastiaansen

4. Raad voor de
rechtspraak,
Kneuterdijk 1,
Den Haag
© Dirk Verwoerd

1

2

3

4

Kantoren

1. Van Ghentkazerne, Rotterdam
© Corné Bastiaansen

2. Marineterrein, Amsterdam
© Siebe Swart

1

2

3. Amfibische Kazerne, Texel
© Remco Zwinkels

4. Marinecomplex Nieuwe Haven, Den Helder
© John van Helvert

5. Koningin Wilhelmina-kazerne, Ossendrecht
© Remco Zwinkels

6. Johan Willem Frisokazerne, Assen
© Jan Dijkstra

3

4

5

6

Militair erfgoed

1. 'De Bunker' in Penitentiare Inrichting Vught
© Carla Kogelman / De Beeldunie

2. Comandobunker Clingendael, Wassenaar
© Bas Kijzers

3. Vliegveld Eindhoven
© Omroep Brabant

4. Oranjehotel, Scheveningen
© Nationaal monument Oranjehotel

1

Herinnerings- en herdenkingserfgoed

2

4

**1. Overzicht
werelderfgoed in
Nederland**

**2. Nieuwe
Hollandse
Waterlinie en PI
Nieuwersluis**
© Thomas
Fasting

**2. KNMI
De Bilt, Nieuwe
Hollandse
Waterlinie**
© Tineke Dijkstra

**3. PI Veenhuizen,
Koloniën van
Weldadigheid**
© Familie Luiting

■ UNESCO werelderfgoed
▨ Werelderfgoed bufferzone

1 2

3

4

UNESCO werelderfgoed

Advies en aanbevelingen

Het erfgoed in bezit of beheer van het Rijksvastgoedbedrijf is een waardevol bezit. Het is een identiteitsdrager, draagt bij aan maatschappelijke verbondenheid, een toekomstbestendige werk- en leefomgeving en vormt daarmee een cruciaal onderdeel in ruimtelijke ontwikkeling en transformaties.

Die wetenschap, in combinatie met de veranderende context én de behoefte aan duidelijkheid over wat precies valt onder wiens verantwoordelijkheid, brengt het College van Rijksadviseurs tot het volgende advies.

Maak als Rijksvastgoedbedrijf een visie op erfgoed en de bijbehorende brede waarden.

Het College van Rijksadviseurs heeft dit advies uitgewerkt in vier concrete aanbevelingen om het (beschermde) erfgoed in de Rijksvastgoedportefeuille te gebruiken, beheren en aan volgende generaties door te geven. Het College werkt dit graag verder uit, samen met het Rijksvastgoedbedrijf.

Advies en aanbevelingen

> Definieer de rol van cultureel erfgoed in relatie tot de maatschappelijke waarde

Speel in op de actualiteit en houd de Rijksvastgoedportefeuille tegen het licht van deze actuele erfgoedthema's. Erfgoed is een identiteitsdrager en draagt bij aan maatschappelijke verbondenheid.

> Formuleer een dynamische visie op cultureel erfgoed, met deelvisies op specifieke thema's

Een visie is niet statisch maar dynamisch en beweegt mee met de tijdgeest. Er is ruimte voor aanpassingen, maar deze veronderstellen een zorgvuldige, brede afweging en een goede omgang. Zorg voor deelvisies op specifieke onderdelen en/of thema's binnen de portefeuille, zoals de buitenruimte en omgeving van monumenten, de koninklijke paleizen en het thema duurzaamheid.

> Zorg voor erfgoed in alle werkprocessen

Wees helder over de omgang met erfgoed in eigendom en/of beheer van de Staat. Maak het hele proces erfgoed-inclusief door het erfgoed consequent en zorgvuldig te borgen als een basisgegeven in alle werkprocessen van het Rijksvastgoedbedrijf. Dat schept duidelijkheid over het belang en de waarde van cultureel erfgoed en monumenten.

In de omgang met erfgoed kan het Rijksvastgoedbedrijf het voorbeeld stellen voor andere vastgoed-houdende overheden.

> Breng de basis op orde

Zorg dat de data en kennis op het gebied van de cultuurhistorische waarden van monumenten en gebieden op orde zijn. Kennis is de basis.

Breng het begrippenapparaat rond erfgoed in lijn met de terminologie in de Erfgoedwet, zodat een eenduidig begrip ontstaat van wat erfgoed, monument, instandhouding, onderhoud, restauratie enzovoort inhouden.

Colofon

Veerkrachtig bezit is een advies van het College van Rijksadviseurs aan het Rijksvastgoedbedrijf.

College van Rijksadviseurs

Bezoekadres

Korte Voorhout 7
2511 CW Den Haag

Postadres

Postbus 20952
2500 EZ Den Haag
T 0881158171

www.collegevanrijksadviseurs.nl

Auteurs

Nynke Bellinga
Jelle Hettema
Dorothee Koper
Corjan van der Peet

Redactie

Gemmeke van Kempen

Kaarten

Jelle Hettema

Cover

Paleis van Justitie, Leeuwarden

Webversie april 2024